

Het Huis te Hellouw en zijn bewoners

Enny de Bruijn

(Een versie van dit artikel verscheen in *Mededelingen van de Historische Kring West-Betuwe* 42 (2014), nr. 1, p. 13-28).

Hellouw is zo'n dorpje dat in de literatuur maar weinig aandacht krijgt. Het stelde misschien ook niet veel voor in het verleden: een handvol huizen en boerderijen, een kerkje dat bij de grote orkaan van 1674 instortte en pas anderhalve eeuw later werd herbouwd, maar toch ook een adellijk huis – althans, volgens de beschrijving van het *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* uit 1844. 'Dit huis is bij de doorbraak, op Donderdag den 14 Februarij 1709, vernield, zoodat men thans ter plaatse, waar het gestaan heeft, niets ziet dan eene wiel, op welker bodem de grondslagen van het huis nog liggen. De daartoe behoord hebbende gronden worden thans in eigendom bezeten door den Heer H. Verploegh van Hellouw, woonachtig te Westzaan, die mede een huis bezit, hetwelk nabij de plaats gebouwd is, waar het oude huis gestaan heeft.'¹

Dat oude huis op de bodem van die vers geslagen wiel herinnerde ik me, toen ik in het dingsignaat van Tuil op 12 september 1709 de zoveelste droeve kwestie vond aangetekend: de schepenen visiteren in Hellouw het dode lichaam van Hermen Melisz, 'met beijde de voeten nogh int water leggende, de welcken (...) eergisteren avont gemist was, en op gisteren naermiddagh gevonden off opgevist inde wiel off sloot ontrent de plaetse, alwaer het Huijs of Spijcker van de Hr. Buijcx gestaen heeft'. De schepenen laten het bij de conclusie dat er geen 'quetsuren' aan het lichaam te zien zijn en dat Hermen Melisz dus 'na alle apparentie of oogenschijn in voorn. wiel off sloot is verongeluckt en verdroncken.'²

Wie deze Hermen was, en hoe het kwam dat hij te water raakte – dat zijn vragen die ik hier niet beantwoorden kan. Het gaat mij om de plaats van het ongeluk: de wiel waarin het 'Huijs of Spijcker' ruim een halfjaar eerder roemloos ten onder ging. En om de rampspoedige eigenaar, die hier heel terloops voor het eerst een naam krijgt: Pieter François Buijcx, voor wiens familie met het verlies van dat huis de onvermijdelijke neergang inzette.

#

Het drama van 1709 is het waard om verteld te worden in de woorden van dominee Alardus Tiele, die met eigen ogen de gevolgen van de dijkdoorbraak in Hellouw aanschouwd, en bovendien de nodige ooggetuigen van de ramp gesproken heeft. In zijn *Schouwburg der oordeelen en gerigten Gods* doet hij op levendige en dramatische wijze verslag van de ongehoord strenge winter van 1709, de ijsgang in de rivieren, de invallende dooi, de angst van de inwoners van Bommeler- en Tielerwaard. Je ziet het voor je, naarmate de spanning toeneemt: het wachtlopen op de dijken, de heen en weer galopperende heemraden die het overzicht moeten zien te houden, de enorme hoeveelheid ijs die stroomopwaarts losraakt en voorbij komt drijven in de gezwollen rivier, de palen en vlechtwerken van wilgentenen die overal klaargelegd worden, en dan het ergste wat gebeuren kan: een ijssdam in de rivier, net voorbij Vuren. Het water begint zienderogen te wassen, de dijken kalven af en stromen over – 'alom weergalmdde de lugt van 't Noodgeschrey, en naar geroep om hulpe en bystand: te Dalem was een sterk geroep, te Vueren een bitter geweent, te Herwijnen een naar gekerm, te Hellouw een ysselyk geklag, en te Haaften een geweldige beroeringe.'³

Daarna ontwikkelen de gebeurtenissen zich snel, volgens het patroon dat iedereen verwacht en vreest: doorbraak op doorbraak in de dijken van de Tieler- en Bommelerwaard,

kanonschoten vanaf de bolwerken van Bommel –het noodsein voor de twee bedreigde waarden–, kleppende klokken in de dorpen, overal mensen die koeien en paarden en ‘bleetende schapen’ op de dijk jagen en ook zelf daar het vege lijf moeten redden, rondom water en ijselijke kou en een aantrekkende oostenwind. Huizen worden weggeslagen, hier en daar verdrinken ook mensen – zo is er de droevige geschiedenis van die ene man in Vuren, die eerst zijn schoonmoeder uit zijn huis in veiligheid bracht, en toen te laat kwam om zijn vrouw te redden.⁴

‘Maar’, schrijft Tiele, ‘de vertoning is nergens verschrikkelijker geweest dan tot Hellouw; met wat een geruis van krakend ys, en gedruis van watergolven stortte het hoge water in de laagte? Het verscheurde den dyk, en maakte een yzelyke opening van ontrent tussen de 60 en 70 roeden, daar liep nu het water met woedend gedruis, en blikkende golven over alles henen, en kon nergens gestut worden: het maakte een gedruis als of er duizenden van rennende wagens wierden gehoord, welkers geluid men byna meer dan twee uren verre in den beginne hooren kon (...): alles wat het water en ys in den weg stond, scheurde, brak, boog, moest wyken, of wierd uit de aarde geworpen en neergeveld.’⁵

Het kan dus niet anders dan slecht aflopen met de gebouwen die achter de plek van de dijkdoorbraak liggen. De bewoners haasten zich om hun vee en paarden op de dijk te jagen, maar het grootste deel van hun bezittingen kunnen ze niet meer redden. ‘De vrouwen, kinderen en een kraamvrouw van weinig dagen, wierden met de allergrootste verbaastheid, en jammergeschrei, spoedig na den dyk gebragt, daar zy alle met wringende handen, betraande oogen, verbleekte aangezigten, en bitter wenende stemmen, als getuigen moesten zyn van den ondergank hunner huizen; want het overstortende water, en indringende ys nam in weinig tyds, een adelyk huis, door de wandeling ’t Spykertje genoemd, leggende in een graft, ontrent twintig roeden van den dyk, met nog vier andre huizen, schuur, en hoibergen met de daar by zynde granen weg, zoodat hunne fondamenten daar niet meer te vinden zyn.’⁶

#

Of Pieter François Buijcx op dat moment met zijn vrouw en kinderen ter plekke was, blijft onduidelijk, maar waarschijnlijk is het wel. Dát hij ten tijde van de ramp de eigenaar van het bewuste ‘Spykertje’ was, staat in elk geval vast. Het blijkt uit het hierboven al geciteerde dingsignaat van Tuil, en bovendien uit het archief van de Hoge Dijkstoel van Tielerswaard: als de heemraden op 23 maart 1709 de schade in Hellouw komen opnemen, nemen ze ook de tijd om goed te kijken naar ‘een klijn wieltjen, daer het spijkertjen van den heer Buijcx gestaan heeft, welcken door het sterck tij, de diepten niet conden pijlen, hebben mede achterom of binnen het gadt of wieltjen omgepijlt en bevonden een diepten van ongeveerlijk 10 voeten waters’.⁷

Intussen wisten zowel dominee Tiele als handboekschrijver Van der Aa vermoedelijk niet welke families het huis in het verleden bewoond hebben: ze zeggen er in elk geval niets over. Ze vertellen ook niet hoe oud het was toen het door het water verzwolgen werd. Evenmin noemen ze de naam waaronder het huis in de zeventiende en achttiende eeuw óók bekend is geweest: Jeudesteijn. Dat alles kom je pas te weten als je je gaat verdiepen in de mensen die het huis in het verleden met hun gezin bewoond hebben: de families Buijcx, Huninga van Oostwold, Van de Velde en Heijdenrijck, allemaal met elkaar verwant, rijke rentmeesters en officieren, behorend tot de semi-landadel en de bestuurlijke elite, met relaties in Groningen en West-Brabant.

In het dorp Hellouw zijn de leden van deze families in zekere zin buitenstaanders geweest, niet alleen vanwege hun afkomst en relaties, ook vanwege hun uitgesproken rooms-katholieke levensovertuiging. Het is ongetwijfeld hun aanwezigheid in de streek die verklaart waarom er halverwege de zeventiende eeuw hier, op de grens van Herwijnen en Hellouw,

geheime katholieke diensten gehouden konden worden door rondtrekkende missiepaters.⁸ Waar anders dan op het huis Jeudesteijn, onder de vleugels van de machtige rentmeestersfamilie die dat huis bewoonde, zou dat hebben kunnen gebeuren?

Dat met het onderzoek naar dit familienetwerk een stukje van de geschiedenis van het Huis te Hellouw boven water komt, onderstreept hoe genealogie de lokale geschiedschrijving kan ondersteunen. Het geeft overigens meteen de beperking van dit artikel aan: naar de personen die vóór 1598 het huis in bezit hadden, heb ik geen onderzoek gedaan omdat het daarbij geslachten betreft die geen enkele verwantschap vertonen met de families die in de zeventiende en achttiende eeuw het huis bewonen.

#

Misschien is het goed om eerst te beredeneren waarom het Huis te Hellouw geïdentificeerd mag worden met zowel ‘het Spijkertje’ als ‘het huis Jeudesteijn’. Om te beginnen: het Huis te Hellouw wordt volgens Van der Aa ‘het Spijkertje’ genoemd, en het is in 1709 bij een dijkdoorbraak vernietigd. Zowel in de archieven van de Hoge Dijkstoel van de Tielerwaard als in het dingsignaat van Tuil is vervolgens sprake van een wiel op de plaats waar ‘het Huijs of Spijcker van de Hr. Buijcx’ gestaan heeft – daarmee is de naam van de voormalige eigenaar of bewoner onthuld. In Hellouw is in deze periode slechts één persoon met die achternaam te vinden: Pieter François Buijcx. Diezelfde Buijcx erft echter in 1706 een huis te Hellouw dat Jeudesteijn heet. Dat dat een groot en opvallend huis geweest is, blijkt wel uit het feit dat een van de vroegere bewoners ‘heer van Jeudesteijn’ genoemd wordt.⁹ Conclusie: het zou vreemd zijn als Hellouw twee van dergelijke aanzienlijke huizen gekend heeft, die dan ook nog eens in het bezit van dezelfde persoon zouden zijn geweest. De eenvoudigste oplossing is dat hier steeds sprake is van één en hetzelfde huis.

Overigens is het wél mogelijk dat het Spijkertje aanvankelijk bedoeld was als bijgebouw bij een groter kasteel. Als dat klopt, moet het kasteel zelf al eerder van de kaart verdwenen zijn. Misschien in het rampjaar 1672, toen de Fransen talrijke kastelen langs de Waal verwoestten, maar misschien ook al veel eerder. Hoe dan ook, het Huis te Hellouw in de vorm waarin het in 1709 nog bestond –een hoog, omgracht huis– heeft vlakbij de grens tussen Hellouw en Herwijnen gelegen, tussen de Kerkesteege en de Zeek, niet ver van de Waaldijk. Vandaag is er alleen nog maar een stukje kweldijk te zien, en een lichte verhoging in het landschap als herinnering aan het latere huis dat vlakbij de plek van het oude, weggespoelde Jeudesteijn gebouwd werd. Zelfs de wiel waarin het huis verdween, bestaat niet meer.¹⁰

Zo precies als we zijn ingelicht over de dag waarop het Huis te Hellouw ophield te bestaan, zo mistig blijft intussen de vroegste geschiedenis ervan. Op grond van een aantekening in de leenregisters van de hofstede Asperen vermoed ik dat het huis in elk geval in 1430 al bestond. Het ligt voor de hand om die Asperense leenregisters te raadplegen, omdat de heerlijkheid Hellouw zelf een leen van de heer van Asperen was.¹¹ Wie de lijst van bezitters bekijkt, ziet overigens meteen dat de bewuste heren van Hellouw nooit op het huis Jeudesteijn hebben geresideerd. Vóór 1709 –het jaar waarin Jeudesteijn van de kaart verdwijnt– zijn de heren van Hellouw steeds hoge edelen, met grote bezittingen elders in het land, die zelf zeker niet in het dorpje aan de Waal hebben gewoond: de Van Haefkens, de Brederodes en de graaf Van der Lippe. Omgekeerd geldt dus ook dat de bewoners van Jeudesteijn in de loop van de zestiende en zeventiende eeuw absoluut geen heer of vrouwe van Hellouw zijn geweest. Ze woonden slechts in het aanzienlijkste huis van het dorp.

Opmerkelijk in de Asperense leenregisters is nu, dat er –behalve de heerlijkheid– nog één ander leen in Hellouw vermeld wordt, waarvan slechts één belening geregistreerd staat. Uit 1430, om precies te zijn. De omschrijving: ‘Een stenen huis en hofstede met duifhuis en alle getimmerte in het gerecht van Hellouw, strekkend van de straat tot de Cornegraaf.’¹² Daar

kan eigenlijk geen enkel ander gebouw bedoeld zijn: hoeveel stenen huizen zullen er in 1430 –als alle boerenhuizen nog van leem en hout gemaakt worden¹³– in Hellouw geweest zijn? Vermoedelijk slechts één: het Huis te Hellouw. Op 26 maart 1430 wordt ene Arnout de Jeude, wellicht een lid van het gelijknamige riddersgeslacht, met dit huis beleend. Daarmee hebben we meteen een verklaring voor de naam Jeudesteijn. Letterlijk: het stenen huis van de familie De Jeude.

In de zeventiende en achttiende eeuw blijkt het bewuste leengoed overigens van de heer van Asperen naar de heer van Haaften te zijn verhuisd. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar bij de boedelscheiding in 1706, waarbij Pieter Francois Buijcx en zijn vrouw Adriana Elisabeth Huninga van Oostwold ‘het huijs Jeudesteijn, leenroerigh aen den huijse Haefte’ erven.¹⁴ En inderdaad, in het Haaftense leenregister staat een notitie die grote overeenkomst vertoont met de eerdere omschrijving van het Huis te Hellouw in het Asperense leenregister: ‘Een Huis en Hofstadt, Hoog-huis en Bouwhuis met boomgaard en timmeringe daar op, met de hofstadt daar neffens, gelegen in den gerichte van Hellouw strekkende van de gemeijne strate ten Zuiden tot de Korengraaf toe.’ De naam Jeudesteijn wordt weliswaar nergens vermeld, maar het feit dat ‘d’Heer Peter Beucx, als in huwelijk hebbende Joffr. Adriana Henninga van Oostwolt’ genoemd wordt als degene aan wie het leen tussen 1697 en 1717 is opgedragen, zegt genoeg. Verder wordt het voornaamste gebouw op het bewuste stuk land beschreven als een Hoog-huis – de oude aanduiding voor een aanzienlijk huis. En ten slotte spreekt het duidelijke taal dat het leen in 1717 overgaat in handen van de heren Verploegh van Hellouw, door Van der Aa vermeld als de eigenaars van het perceel waarop ooit het Huis te Hellouw gestaan had.

#

Wat de personen betreft die vóór Pieter François Buijcx op het huis Jeudesteijn resideerden, stelt het Haaftense leenregister enigszins teleur. De namen die het handschrift vermeldt, hebben op het eerste gezicht niets met zijn familie te maken, en bovendien blijkt de hele zeventiende eeuw in het register overgeslagen te zijn. Toch is er één vroege aantekening die houvast biedt: ‘Den 27 martij 1598 is hiermede verlijt Herman Wolfsen Heijdenrijck, bij afstant van meester Folcquijn van Swammerdam als volmagtigde van meester Adriaan van Werensteijn Raat en pensionaris der stede van Gorcum, als outste leenvolger van Agata van Losen.’¹⁵

Dat is dan waar de geschiedenis van de hier beschreven rentmeestersfamilie begint: op het moment dat Herman Heijdenrijck het landgoed in Hellouw koopt. Behalve het leenregister heeft ook het fraaie, begin-zeventiende-eeuwse ‘Memoriael’ van het huis Haaften een aantekening van de overdracht: ‘Hermen Wolfsen heeft versoght huijs hoff boomgaerden streckende van de gemeijne straete ten zijden totte Coregraeff toe, ende buijtendijcx totten kille toe.’¹⁶ Ten overvloede is de transactie dan nog voor de schepenen van Tuil geregistreerd, waarbij Herman en zijn schoonvader samen beloven dat ze binnen een jaar 900 gulden aan de voormalige eigenaars van het huis zullen betalen – vermoedelijk komt dat bedrag overeen met de aankoopsom.¹⁷

Wie Herman Wolfsen Heijdenrijck was, waar hij vandaan kwam en waarom hij zich in Hellouw vestigde – dat zijn vragen waarop ik geen antwoord heb kunnen vinden. Ik vermoed dat hij in een bepaalde relatie stond tot de heer en vrouwe van Haaften, Walraven van Haefte en Philiberta van Immersele.¹⁸ Misschien was hij de rentmeester, net als sommige van de latere bewoners van het huis Jeudesteijn. Hij zou overigens zelf ook heel goed een bastaard uit een of ander adellijk geslacht kunnen zijn: zijn nakomelingen en verwanten doen voortdurend hun best om adellijke of halfadellijke huwelijkspartners aan de haak te slaan, ze

meten zichzelf riddermatige allures aan, maar het lukt ze nooit helemaal om écht op het niveau van ridderschap of adel te komen.

Wat in elk geval vaststaat: Herman Heijdenrijck vestigt zich aan het eind van de zestiende eeuw op het Huis te Hellouw – anders dan de eerdere eigenaars van het huis, die afkomstig waren uit aanzienlijke Gorinchemse regentengeslachten en geen persoonlijke banden met het dorp hadden.¹⁹ Hij is dan al getrouwd met de dochter van een plaatselijke grootgrondbezitter, Heesken Ghijsberts, met wie hij vier kinderen krijgt. Maar hij heeft niet lang van zijn gezin en zijn bezittingen kunnen genieten. Zijn weduwe moet althans al in het eerste decennium van de zeventiende eeuw een tweede huwelijk hebben gesloten.²⁰ Dit keer met de in de archieven alomtegenwoordige Boudewijn –of Baldewijn– van de Velde, rentmeester van de nieuwe heer van Haaften.

#

Boudewijn van de Velde, zoon van de drost van Hedel,²¹ is vermoedelijk meteen na zijn huwelijk bij zijn vrouw en haar vier kinderen in het huis Jeudesteijn ingetrokken. Dat staat nergens met zoveel woorden vermeld, maar er zijn diverse aanwijzingen dat zowel de kinderen Heijdenrijck als de later geboren kinderen Van de Velde in Hellouw woonden²² – en waar zou dat anders geweest zijn dan op het huis Jeudesteijn? Bovendien, het zijn de kinderen van Boudewijns dochter Maria van de Velde die later het huis in leen blijken te hebben. Dat is een duidelijk signaal dat de bezitting dankzij het tweede huwelijk van de weduwe Heijdenrijck geruisloos naar de familie Van de Velde is overgeheveld.

Een boze stiefvader is Boudewijn van de Velde niet geweest. Hij is een van die personen uit het verleden die je best zou willen ontmoeten: ambitieus, bekwaam in zijn werk, voorzien van de juiste relaties, maar ook een echte pater familias. De goede relatie met zijn stiefkinderen blijkt uit gezamenlijke transacties en uit de vermelding van de kinderen Heijdenrijck in Boudewijns testament. Met al zijn goederen stelt hij zich bovendien borg voor kleinzoon Herman Heijdenrijck, als die een eervolle aanstelling kan krijgen als rentmeester van de prinses van Hohenzollern. En het spreekt ook boekdelen dat diverse kleinkinderen Heijdenrijck hem vragen om peetvader te zijn voor hún kinderen – zelfs tot in de vierde generatie blijft de band gehandhaafd.²³

Als de Tielerwaardse rentmeester van Johan Wolfert van Brederode, de eerste edele van het land –en bovendien heer van Haaften, Hellouw en Herwijnen– komt Boudewijn van de Velde in tal van akten voor. Goed mogelijk dat het fraaie ‘Memoriael’ (1565-1613) van het huis Haaften in zijn handschrift geschreven is, wie zal het zeggen. Op persoonlijke titel is hij trouwens niet minder dan ambtshalve actief geweest in het kopen van land, het verstrekken van leningen en het transporteren van schuldbrieven: in de loop van zijn lange leven moet hij op die manier een aanzienlijk privévermogen hebben belegd. Geen wonder dat hij schepen in de Bank van Tuil is –zesenveertig jaar lang!– en heemraad van de Tielerwaard, functies waarvoor een aanzienlijk grondbezit in de regio vereist is.

Opmerkelijk is dat hij, zelf katholiek, als rentmeester van de Brederodes verantwoordelijk is voor het beheer van de geestelijke goederen en het salaris van de predikanten van Haaften en Herwijnen.²⁴ Hij moet er dus voor zorgen dat de inkomsten van de onteigende landerijen van voormalige kloosters en andere geestelijke instellingen gebruikt worden om de protestantse eredienst en zielszorg te financieren. Maar wie weet heeft hij, onofficieel, ook zijn eigen geweten gevolgd en tegelijkertijd voor de zielszorg aan de katholieken van Hellouw en Herwijnen gezorgd: het ligt voor de hand dat hij de rondtrekkende missiepaters op het huis Jeudesteijn de mis heeft laten bedienen.

Harde bewijzen heb ik daarvoor niet kunnen vinden, maar aannemelijk is de veronderstelling wél. Halverwege de zeventiende eeuw zijn er in de Tielerwaard immers

twee plaatsen waar geheime katholieke diensten gehouden worden: Varik en Herwijnen.²⁵ In Varik zijn het heer Reinier van Dorth, diens zoon jonker Reinier en kleinzoon Frans van Dorth, die er als fanatieke rooms-katholieken voor zorgen dat het de ‘hungerige und dorstige schapen der coyen Christi’ in Varik niet aan zielszorg ontbreekt.²⁶ Dan ligt het zeer voor de hand dat Boudewijn van de Velde, die immers de schoonvader is van jonker Reinier, en de grootvader van de jonge Frans van Dorth, iets vergelijkbaars heeft willen doen op de plaats die hij tot zijn beschikking heeft: het huis Jeudesteijn op de grens van Hellouw en Herwijnen.²⁷

#

De kinderen Heijdenrijck, volwassen geworden, trekken intussen de een na de ander weg uit Hellouw. Toch blijft zoon Walraven Heijdenrijck de wettige erfgenaam van zijn vader, als het om Jeudesteijn gaat. Net als kleinzoon Herman Heijdenrijck – wiens ster in het Brabantse tot grote hoogte gestegen is als drost van Standdaarbuiten en rentmeester van de prinses van Hohenzollern. Ook al heeft hij zelf nooit op Jeudesteijn gewoond, hij kan nog altijd aanspraken op het Hellouwse leen laten gelden.²⁸ Hij is zelfs behoorlijk trots op die erfenis, die hem de kans geeft zich adellijke allures aan te meten. Dat blijkt uit de verklaring van bekendheid die hij in 1685 door de schepenen van Zaltbommel laat afleggen, waarin hij zich laat omschrijven als de ‘Edele Heere Herman van Heijdenrijck tot Jeudensteijn geboortigh hier in Gelderlant, soone van wijlen den Edelen Heere Walraven van Heijdenrijck in sijn leven heere van Jeudensteijn’²⁹ – een zelf uitgevonden, maar inhoudsloze titel.

Vanaf het vertrek van Herman Heijdenrijck naar Brabant is het huis kennelijk stilzwijgend toegevallen aan zijn moeder en stiefvader met hun drie kinderen. Verschillende van die gezinsleden moeten er lang gewoond hebben: vader Boudewijn van de Velde is erg oud geworden, en zijn dochter Francina blijkt tot het laatst toe bij hem in huis gewoond en voor hem gezorgd te hebben. Zoon Adriaen valt in de stukken terug te vinden als rentmeester van de kapittelgoederen te Haaften; hij overlijdt echter eerder dan zijn vader, rond 1660, zonder een echtgenote of kinderen na te laten.³⁰ De enige van de kinderen Van de Velde die in het huwelijk treedt is dochter Maria. Zij weet tweemaal een uitstekende partij te trouwen: eerst jonker Reinier van Dorth, later jonker Eiso Huninga van Oostwold – de jonkerstitel is in het eerste geval ietwat dubieus, maar blijkbaar toch door de omgeving erkend en overgenomen.³¹ Uit beide huwelijken worden kinderen geboren.

Of de hele familie steeds op Jeudesteijn gewoond heeft, is onduidelijk. Na de dood van Maria van de Velde sluit haar weduwnaar nog twee andere huwelijken. In 1671 blijkt hij met zijn derde echtgenote in Haps bij Nijmegen te wonen.³² Maar tien jaar later is het toch zijn zoon Johan Huninga van Oostwold die met vrouw en kinderen op het Huis te Hellouw verblijft. Dat blijkt uit het testament waarin deze Johan in 1681 van zijn halfbroer Reinier van Dorth ‘mijne portie soo mijn is competerende inde bouwinge en het huijs Jodesteijn tot Hellouw alwaer sijn Ed. is wonende’ krijgt toebedeeld.³³ Ook zijn achternichte Beatrix Hadewich van Dorth doet in datzelfde jaar afstand van haar ‘recht ende gerechticheijt in het Spijcker, ende huijsinge tot Hellouw alwaer Joncker Huninga tegenwoordich woont’ en de bijbehorende negen morgen land.³⁴

Met de Huninga’s is een geslacht van officieren aangetreden. Eiso Huninga van Oostwold, echtgenoot van Maria van de Velde, behoorde tot de Groningse landadel maar kwam dankzij zijn militaire loopbaan – hij was commandeur van het fort De Voorn in de Bommelerwaard – in het Gelderse terecht.³⁵ Wat zijn zoon Johan voor levensvulling heeft gehad, is onduidelijk, maar in elk geval verblijft hij in 1663 samen met de Bossche koopman Vervoort in Parijs. Misschien zijn ze daar samen aan het handeldrijven, misschien ook niet. In elk geval geeft Johan Huninga royaal geld uit aan kleding en luxeartikelen: dankzij allerlei

dure aankopen –katoen, bombazijn, linnen, Frans lint, zijden kousen, knopen en baleinen– beloopt zijn schuld bij Vervoort al gauw zo'n duizend gulden.³⁶ Hij hoort dan ook bij de toplaag van rijke inwoners van de Tielerwaard, die in 1672 –als de oorlogskosten de pan uit rijzen– geacht worden een bedrag van 300 gulden per persoon als lening aan de Staten te verstrekken.³⁷

De contacten met de Brabantse Kempen en de familie Heijdenrijck zijn nog altijd goed, dat blijkt wel uit het feit dat Johan Huninga zijn tweede echtgenote uit de streek rond Bergen op Zoom vandaan haalt.³⁸ En als zijn kinderen opgroeien, vinden ze hun huwelijkspartners zonder uitzondering in het West-Brabantse: kennelijk zijn er daar meer rijke roomse kandidaten te vinden dan in de buurt van Hellouw. Zodoende komt Pieter François Buijcx, bij zijn huwelijk omschreven als 'militair van Vorsel[aar]' en telg uit een aanzienlijk ambtenarengeslacht, in 1697 op het huis Jeudesteijn terecht: als echtgenoot van de tweede dochter des huizes, Adriana Elisabeth. De andere kinderen Huninga trekken stuk voor stuk weg uit de streek – richting de Brabantse Kempen.

#

Twaalf jaren hebben ze op Jeudesteijn gewoond, Pieter François Buijcx en Adriana Elisabeth Huninga van Oostwold. Dan slaat het water toe, en dat betekent het einde van hun bijzondere positie in Hellouw. Ze hebben hun huis en inboedel verloren, misschien ook een deel van hun paarden en vee, en dat moet hun financiële positie ernstig aangetast hebben. Uiteraard kwam er, ook eeuwen geleden, na dijkdoorbraken met veel schade altijd de nodige hulpverlening op gang: soms werden de belastingen verlaagd of kregen de boeren van overheidswege op een andere manier enige schadevergoeding voor verdrongen vee, verloren hooi en granen of vernielde gebouwen. Als de nood heel hoog was werd er overal in het land in de kerken gecollecteerd, en het verzamelde geld werd naar het getroffen gebied gestuurd.³⁹ Ik weet niet in hoeverre dat na de dijkdoorbraak van 1709 in Hellouw gebeurd is, maar duidelijk is dat dergelijke rampen in het rivierengebied dermate vaak voorkwamen, dat er geen hulpverlening tegenop kon.

Wat 1709 betreft: niet alleen hebben de bewoners van de getroffen dorpen op persoonlijk vlak de nodige schade geleden, er is ook leed dat gezamenlijk gedragen moet worden. Zo moeten er nieuwe watermolens gemaakt worden, want drie van de Tielerwaardse dorpen, waaronder Herwijnen, hebben bij de diverse dijkdoorbraken hun molen verloren. Dat zal, schrijft Alardus Tiele, 'aan de onmagtige dorpen, en die nu zoo veel geleden hebben, een somme van eenige duizenden komen te kosten.'⁴⁰ En dan zijn er de dijken die hersteld moeten worden – ook dat moet door de streekbewoners zelf betaald worden: 'Hoe zullen de lasten te dragen zyn voor zulke zwaar bezogte ingezetenen, door velerhande lasten en andre ongevallen zoo zwaarlyk gedrukt? Men moet schrikken als men om de ysselyke en dodelyke opening van Hellouw denkt.'

In het voorjaar van 1709 beginnen de grondwerkers meteen met het herstel van de Hellouwse dijk. De hele klus is aanbesteed voor 5500 gulden, exclusief de kosten van het hout, en de eerste palen zijn geslagen. 'Maar zie daar al weer een droevige ramp: de sterke stroom woeld de ingeheide palen om verre; daar loopt nu het wassend water weer even sterk in tot smerte der ingezetenen: Wat al tyd, arbeid, en kosten zyn'er verloren, en hoe zyn de rampen verzwwaard?' Het is als met de oude koning Sisyphus, die eindelijk een steen tegen een berg moest oprollen: 'Vergeefs rolt Sisyphus zyn' steen naar boven toe/ Die valt toch weer om laeg, en hy blyft altijdt moe.' Zelfs al zou het lukken om de oude dijk te herstellen, Tiele vreest dat 'hy het daar niet lang zal harden, en dat de geweldig aandruissende stroom dat ongelukkig dorp zal noodzaken den dyk door een' grooter omkring te sluiten.'⁴¹

De nasleep van dijk- en polderlasten is dus zwaar, en dan hebben we het nog niet eens over de schade aan de huizen en de gewassen, het verloren vee, de in het water langzaam doodgaande boomgaarden en elzenbossen. En alsof dat nog niet genoeg is: in 1711 komt er alweer een nieuwe, zware dijkdoorbraak in Haaften, met opnieuw veel schade – de mensen zijn nog niet hersteld van de ene ramp of de andere overvalt hen alweer.

#

Hoe het verder is afgelopen met de familie Buijcx? Voor wie lezen kan, spreken de feiten duidelijke taal: Pieter François Buijcx koopt in 1714 voor 300 gulden een ‘huijs, bergh en boomgaertje’ aan de Achterweg in Herwijnen.⁴² Een jaar later verkoopt hij het oude leengoed –waarop vóór de watervloed van 1709 het huis Jeudensteijn prijkte– voor 600 gulden aan de nieuwe heer van Hellouw, Henricus Verploegh,⁴³ die ter verhoging van zijn status aan de oever van de wiel opnieuw een groot huis laat bouwen. Dat is de nieuwe elite: de opkomende boerenfamilie Verploegh, die met de aankoop van huis en heerlijkheid Hellouw een poging doet om aan te schuiven bij de plattelandsjonkers.⁴⁴

Intussen heeft Pieter François Buijcx met dat alles het oude eergevoel nog niet verloren. Dat blijkt als in 1726 zijn jongste dochter Françoise –op dat moment een meisje van een jaar of tien, twaalf– beschuldigd wordt van diefstal: ze zou bij de rijke weduwe Marie Valcken een zak met geld uit het beddestro hebben weggepakt. Haar vader spant meteen een proces aan tegen de vrouw die dat verhaal rondstrooit, waarbij hij niet moe wordt te benadrukken dat hij ‘van seer fatsoenlijcke familie, van eerlijcke en ongekreuckte reputatie’ is, en dat het dus vreselijk is voor zijn dochter om zo in haar eer gekrenkt te worden.⁴⁵

Eer is dan ook het enige wat de familie nog rest. Diverse van de kinderen Buijcx zien geen toekomst meer in het dorp aan de rivier, misschien ook omdat het in de achttiende eeuw voor katholieken in Gelderland vrijwel onmogelijk is geworden om carrière te maken in bestuur en politiek. Slechts twee van de zoons blijken later nog in Herwijnen of Hellouw te wonen. Françoise (soms ook bij haar andere voornaam Johanna genoemd) verkoopt voor 180 gulden haar aandeel ‘in de landerijen van haren ouderlijcen boedel hergekomen, op Hellouw en Herwijnen gelegen’ aan deze twee broers – en dat terwijl haar ouders en grootouders processen voerden waarbij de inzet duizenden, soms tienduizenden guldens bedroeg.⁴⁶

De ene broer sluit een huwelijk met een meisje uit een van de rijkste boerenfamilies van Herwijnen. De andere broer krijgt eerst een onwettig kind bij een plaatselijke boerendochter, later trouwt hij met haar en krijgen ze nog een tweede kind. Zo zijn de nakomelingen van de familie Buijcx uiteindelijk opgegaan in gewone, tamelijk welgestelde boerenfamilies van protestantse signatuur.⁴⁷

Nieuwe tijden, nieuwe machthebbers, nieuwe huizen. Sinds de dijkverzwaring van 1989 is zelfs de wiel verdwenen, die de toeschouwer herinnerde aan de ramp van drie eeuwen geleden.⁴⁸ Maar diep onder de grond rusten wellicht nog de fundamenten van het oude Jeudesteijn, en in talrijke archieven blijft in zwarte inkt op wit papier de herinnering aan zijn bewoners vastgelegd.

Bijlage: afstammingsreeks bewoners van het Huis te Hellouw

I.

Heesken [Hadewich] Ghijsberts,⁴⁹ geb. ca. 1575, overl. na 12-11-1629, dr. van Ghijsbert Ariensen, grondeigenaar te Herwijnen, schepen in de Hoge Bank van Tuil (1596-1609), heemraad van de Tielerswaard (1597-1599), en N., tr. 1. voor 5-4-1598 *Herman Wolfsen Heijdenrijck*, beleend met het ‘hooghuis’ te Hellouw

(1598); tr. 2. ca. 1603 **Boudewijn van de Velde**, minderjarig in 1596, rentmeester en raad van heer Johan Wolfert van Brederode m.b.t. Haaften, Hellouw en Herwijnen, rentmeester van het kapittel van Haaften, schepen in de Hoge Bank van Tuil (1616-1662), heemraad van de Tielerwaard (1623-1641), overl. kort voor 20-4-1665, zn. van Frans Jansz van de Velde, rentmeester van Hedel, en Maria Dircks de Gier.⁵⁰

Uit het eerste huwelijk:

1. **Walraven Heijdenrijck**, overl. 1-12-1625, tr. Herwijnen 1-11-1618 *Beatrix Janse van de Poll*, geb. Driel, dr. van Johan Geritsen van de Poll, drost van Hedel, en Mariken Jan Barthen. Uit dit huwelijk twee kinderen:
- Herman Heijdenrijck, geb. ca. 1619/1620, ossenweider, kapelmeeester en eigenaar van een huis aan 'de Poel' in Driel, schepen in de Hoge Bank van Driel 1643-1650, rentmeester en raad van de prinses van Hohenzollern (vrouw van Hedel en markiezin van Bergen op Zoom), drost van Standdaarbuiten, overl. voor 9-7-1698, tr. 1. Hedel (RK) 23-2-1647 Joanna Rijckaerts/Ricart, overl. na 18-7-1658, tr. 2. voor 7-5-1675 (echtsch. 5-10-1680) Anna Maria van Gerwen, overl Hedel 1-3-1694, wed. Marcellis Jansen van de Poll, drost van Hedel.⁵¹
- Anna Heijdenrijck, ged. Alem (RK) 9-2-1624 (get. Petrus Egensen, Christina Cocken), tr. jonker Reinier Jansz. van Dorth. Uit dit huwelijk één dochter: Beatrix Hadewich van Dorth.

2. **Gobken Heijdenrijck**, overl. 6-6-1659, tr. voor 1621 *Peter Egons*, [mogelijk ged. Den Bosch (RK) 27-4-1595 als zn. van Igon Dircxen uit Driel (get. Lijsken Corstiaens, Jan Seberts)], koopman en ossenweider te Velddriel, eigenaar van de grote windmolen aldaar, buurmeester van Driel, leenman van Gelre (1639), schepen in de Hoge Bank van Driel 1630-1667, heemraad in de Hoge Schouw van de Bommelerwaard, overl. in mei ('omtrent Pinksteren') 1667, zn. van Egen Dirck Egen Andriessen en Christina Jansdr.⁵²

Uit dit huwelijk:

- Herman, ged. Alem (RK) 30-11-1621, verm. jong overleden.
- Christina Egons, ged. Alem (RK) 12-12-1623, tr. 1. Driel (schepenen) 4-7-1648 Aernt Stout, 2. Driel (schepenen) 31-1-1656 Lucas de Man. Nakomelingen.
- Walraven Egons, schout van Driel, beleend met het Hooge Huis te Driel, overl. voor 6-2-1672, tr. Driel (schepenen) 21-8-1653 Johanna Versteech/Versteghen, overl. na 9-2-1672. Nakomelingen.
- Herman Egons van der Steenbrugge, ged. 's Hertogenbosch (RK, St Jan) 3-2-1626 (get. Gisbertus Brien, Hermanna Heijdenrijck), tr. Driel (schepenen) 21-11-1658 Joffr. Maria Backers wed. Christiaan Loefs van Nimwegen.
- Maria, ged. Alem (RK) 15-4-1628, verm. jong overleden.
- Theodorus [Dirck] Egons, ged. Alem (RK) 16-8-1629, der rechten licentiaet, kloosterling in het cisterciënzer klooster van St. Bernard te Hemiksem bij Antwerpen, priester gewijd 1657, kapelaan te Gastel 1665, pastoor van Wouw 1671, overl. 1692.⁵³
- Maria, ged. Alem (RK) 29-5-1634.
- Egon, ged. Alem (RK) 15-12-1636.
- Haduwe Egons van der Steenbrugge, ged. Bokhoven (RK) 25-8-1639 [als Hester, get. Gabriel Egens? Mathias Henrici, Anna Heijdenrijck], tr. Driel (schepenen) 25-7-1660 Wolter Donkers.
- mogelijk ook: Jan Egons van der Steenbrugge, die Tuil 25-7-1667 land uit de erfenis van Bertken Heijdenrijck (zie onder) verkoopt aan jonker Reijnier van Dorth.⁵⁴

3. **Bertken [Philiberta] Heijdenrijck**, testeert 27-5-1662, overl. voorjaar 1667,⁵⁵ tr. [otr. Herwijnen 30-5-1624] *Gijsbrecht (van) Brienen*, geb. Beesd, overl. voor 28-4-1657. Geen nakomelingen.

4. **Hermken Heijdenrijck**, overl. na 1-2-1630, tr. (aangetekend Herwijnen 18-6-1626/Tuil (schepenen) 18-5-1627) *Cornelis Tack*, burger en ijzerkoopman te Utrecht.⁵⁶ Geen nakomelingen. Laat zich in Den Bosch (St. Jan) opnieuw RK dopen (want 'voorheen ketters') op 7-12-1621 (naam Hermanna, vader Herman Wolffs, moeder Heesken, getuige Eerken Janssen).

Uit het tweede huwelijk:

5. **Maria van de Velde**, volgt II.

6. **Adriaen van de Velde**, geb. ca. 1610, overl. tussen 12-9-1657 en 17-5-1661, rentmeester van het kapittel van Haaften. Geen nakomelingen.

7. **Francina [Françoise] van de Velde**, ged. Alem (RK) 1-7-1612, woont bij haar vader te Hellouw, die ze in zijn laatste levensjaren verzorgt,⁵⁷ woont per 1-1-1674 bij neef Adolph Blancken voor 150 gld. 's jaars, overl. Tiel 18-8-1691.⁵⁸ Geen nakomelingen.

II.

Maria van de Velde, geb. ca. 1605, overl. voor 2-6-1649, tr. 1. (aangetekend Herwijnen 18-6-1626/Tuil (schepenen) 18-5-1627) **Reinier van Dorth**, geb. ca. 1583, schepenen in Tuil 1611-1630, overl. ca. 1636, zn. van Reijner van Dorth, heer van Varik en Jenneken Jansdr., tr. 2. voor 1640 **Eiso Huninga van Oostwold**, commandeur van het fort De Voorn, overl. tussen 29-7-1671 en 13-6-1674, zn. van Ailco Huninga van Oostwold, ambtman van het Klei-Oldambt, en Benneke Bauckens; hij tr. 2. **Grave 2-6-1648** [lit: Overasselt 2-6-1649] Johanna van Kerpen, wed. Godert van Steenhuys en 3. Nijmegen 27-5-1666 (huw. voorw. Nijmegen 26-5-1666) Catharina Elias, wed. Rutger Adriaensz. de Man; zij tr. 3. Nijmegen 11-6-1677 dr. Reijnier Reijnders.⁵⁹

Uit het eerste huwelijk:

1. **Reinier van Dorth**, woont te Herwijnen, testeert Tuil 28-2-1681. Geen nakomelingen.

2. **François van Dorth**, ged. Alem (RK) 12-11-1629, heer van Varik, tr. voor 5-4-1655 **Dorothea van Mehen**, dr. van Gerard van Mehen en N., overl. voor 24-9-1659. Nakomelingen.⁶⁰

?3. **Walraven van Dorth**, geb. Varik 3-12-1631, ingetreden bij de jezuïeten te Mechelen 22-9-1651, priester gewijd 1662, missionaris te Etten-Leur, overl. Breda 1665.⁶¹

Uit het tweede huwelijk:

4. **Johan Huninga van Oostwold**, volgt III.

5. **Cornelia Huninga van Oostwold**, geb. ca. 1645, overl. 1698, begr. Tiel (St. Maartenskerk) 22-2-1698, tr. 1. (otr. Herwijnen 18-9-1670) **Adolph Blancken**, geb. Tiel, stud. Heidelberg 4-9-1660, der rechten doctor, schepenen en burgemeester van Tiel, gedeputeerde van het kwartier Nijmegen, gecommiteerde generaliteitsrekenkamer; tr. 2. ca. 7-11-1695 (huw. vw. 26-10-1695) **Johan Has**, 'capitein'. Nakomelingen uit het eerste huwelijk.⁶²

III.

Johan Huninga van Oostwold, geb. ca. 1640, verblijft in 1663 in Parijs,⁶³ woont later op het huis Jeudesteijn te Hellouw [soms ook vermeld als: te Herwijnen], overl. tussen 1681 en 24-12-1696, tr. 1. Hedel (schepenen) 29-1-1665 **Johanna Maria van de Poll**, dr. van Johan van de Poll, drost van Hedel, en Emerentiana Pijnappel; tr. 2. Tuil (schepenen) 3-7-1670 **Anna Maria Havermans**, ged. Zundert (RK) 3-9-1650, dr. van Adrianus Havermans en Jkvr. Maria Proost.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Maria Emerentiana Huninga van Oostwold**, geb. ca. 1667, tr. (otr. Ophemert (geref.) 16-10-1696) Varik (RK) 29-1-1697 Albert Gerrits van Manen, overl. voor 5-11-1733.⁶⁴ Nakomelingen.

Uit het tweede huwelijk

2. **Joanna Hedwigis Huninga van Oostwold**, ged. Zaltbommel (RK) 26-6-1671, verm. jong overleden.

3. **Adriana Elisabeth Huninga van Oostwold**, volgt IV.

4. **Maria Anna Huninga van Oostwold**, ged. Zaltbommel (RK) 13-2-1678, tr. vóór 13-7-1697 haar achterneef Jan Baptista Buijcx, broer van Pieter François (zie IV); dit echtpaar woont te Vorselaar. Nakomelingen.

5. **Eijso Huninga van Oostwold**, ged. Zaltbommel (RK) 5-10-1680 (als *Isaias*), vertrokken naar Oost-Indië, overl. na 1714.⁶⁵

6. **Francisca Maria Huninga van Oostwold**, tr. 1. tussen 1697 en 1706 Gerard Verwee, 2. voor 19-3-1718 David Zeeus, kerkmeester te Oud-Gastel. Nakomelingen.

IV.

Adriana Elisabeth Huninga van Oostwold, ged. Zaltbommel (RK) 8-2-1674, overl. tussen 14-9 en 22-11-1729, otr. Herwijnen (geref.) 24-12-1696/ tr. Varik (RK) 9-3-1697 haar achterneef **Pieter François Buijcx**, ged. Vorselaar (RK) 21-12-1670, overl. tussen 5-2-1730 en okt. 1747, zn. van Petrus Buijcx, secretaris van Vorselaar, en Dympna Mast.

Uit dit huwelijk:⁶⁶

1. **Peter Jan Buijcx**, ged. Vorselaar (RK) 18-11-1697, overl. tussen juli 1760 en dec. 1766, tr. Herwijnen (geref.) 17-5-1718 Lena Brand, geb. ca. 1695, overl. tussen febr. 1779 en nov. 1788.⁶⁷ Nakomelingen.⁶⁸

2. **Johan François Buijcx**, ged. Varik (RK) 2-6-1699, mogelijk overl. Oud-Gastel 23-8-1744 als ‘Joannes Franciscus Buijckx, miles.’

3. **Petrus Godefridus Buijcx**, ged. Varik (RK) 27-4-1701, jong overleden.

4. **Petrus Godefridus Buijcx**, ged. Oud-Gastel (RK) 8-10-1702.

5. **Jan Baptist Buijcx**, overl. na 7-2-1734, otr/tr. Herwijnen (geref.) 27-1/5-2-1730 Neeske de Jongh, ged. Herwijnen 5-10-1704, dr. van Cornelis Danckertsz de Jongh en Hermken Willems Taep. Nakomelingen.

6. **Dympna [Dingena] Buijcx**, overl. na 20-11-1746, doopgetuige Herwijnen (geref.) 25-3-1730 en 30-3-1732, en Haafden (geref.) 20-11-1746. Misschien is zij identiek met Dympna, onwettige dochter van Pieter François Buijcx, ged. Vorselaar 8-11-1696 (moeder Petronella Wuijts, doopgetuige grootmoeder van vaderszijde Dympna Mast). Maar ze kan ook een wettige dochter uit bovenstaand huwelijk zijn, van wie de doop niet gevonden is.

7. **Johanna Françoise Buijcx**, geb. ca. 1715, beschuldigd van diefstal 1726,⁶⁹ doopgetuige Herwijnen (geref.) 7-2-1734, overl. na 22-1-1737.

Afkortingen:

GA: Gelders Archief – RAR: Regionaal Archief Rivierenland – SB: Streekarchief Bommelerwaard – (O)RA: (Oud) Rechterlijk Archief

Geciteerde literatuur:

A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, deel 5, Gorinchem, 1844.

D. van Baalen, ‘Verploegh’. *Gens nostra* 15 (1960), 153-165.

J. Belonje, ‘Het fort Nassau of de Voorn.’ *Tussen de Voorn en Loevestein* 16 (1980) ; 15-22.

A.J. Busch en C.S. Oldenburger-Ebbers, *Lusthoven in Gorinchem*. Gorinchem, 1990.

A. Delahaye, A.F. Marcus, J.P. van Dooren, *Gastel, land van abten en markiezen*. Oud en Nieuw Gastel, 1975.

W.H. Dingemans, *De Hoge Bank van Driel 1650-1811: een genealogische en heraldische benadering*. Zaltbommel, 2002.

J.D.H. Harten, *Sporen in het landschap*. Utrecht, 1997.

J.H.G.J. van Heeswijk, ‘Een onderzoek naar de gegoedheid van de plattelandsbevolking van de Bommelerwaard en Tielerwaard (1672).’ *Gens nostra* 9 (1954), 138-141.

J.H. Hofman, ‘Het geslachtboek der heeren van Dorth.’ *Bijdragen en mededeelingen Gelre* 3 (1900), 81-116.

H.L. Hommes, ‘Enkele Oldambtster en Stad-Groninger geslachten en hun verwanten in de 17de eeuw.’ *De Nederlandsche Leeuw* 1963, 83-116. (aanvulling in *De Nederlandsche Leeuw* 1965, 61).

M. IJzerman, ‘De watersnood van 1784.’ *MHKWB* 16.1 (1988), 3-11 en 16.2 (1988), 7-14.

J. Jas et al., *Kastelen in Gelderland*. Utrecht, 2013.

J.C. Kort, ‘Repertorium op de lenen van de hofstede Asperen 1333-1803.’ *Ons Voorgeslacht* 52 (1997), 539-603.

H.L.Ph. Leeuwenberg, ‘De religiepolitiek van Johan Wolfert van Brederode’. In: A. J. M. Koenhein e.a., *Johan Wolfert van Brederode 1599-1655. Een Hollands edelman tussen Nassau en Oranje*, Zutphen, 1999, 57-68.

O. le Maire, *Notice sur la famille van Heydenryck*. Malines, 1921.
 J.P. de Man, 'Regeringslijsten der stad Tiel.' *Jaarboek CBG* 6 (1952), 65-110.
 A.J. Maris, *De reformatie der geestelijke en kerkelijke goederen in Gelderland, in het bijzonder in het Kwartier van Nijmegen*. 's-Gravenhage, 1939.
 F.J. Mijnlief, 'Naamlijst van dijkgraven, heemraden en dijkschrijvers van Tielerwaard van 1578 tot heden.' *De Nederlandsche Leeuw* 44 (1926), 12-19.
 C. Onclin & D.G.A. Temminck (ed.), *De dijkcedullen van Hellouw 1674-1766/1773-1833*, z.p., 1994.
 W. Paulussen, 'Het geslacht Buycx.' *Vlaamse Stam* 1986, nr. 3-4, 145-157
 O.D.J. Roemeling, 'Oldambster geslachten (II).' *De Nederlandsche Leeuw* 1980, 213-259.
 R.A. Rueb, 'Oude geslachten te Hedel.' *Tussen de Voorn en Loevestein* 11 (mrt. 1975), 18-25.
 M. Smit, 'Kastelen en landhuizen in Neerijnen.' *MHKWB* 41 (2013), 37-55.
 R. Staverman, Th. A. G. Staverman, M.P. van Buijtenen, 'Hungerige und dorstige schapen der coyen Christi. Geschiedenis van de parochie Varik.' Varik, 1979.
 Alardus Tiele, *Schouwburg der oordeelen en gerigten Gods (...)*, Rotterdam, 1736.
 A. Vervoorn, 'De heerlijkheid Hellouw.' *Den Ouden Dijk. Tijdschrift van de Historische Vereniging Herwijnen* 7 (2002), nr.18, 8-11.
 J.J. Voskuil, *Van vlechtwerk tot baksteen. Geschiedenis van de wanden van het boerenhuis in Nederland*. Arnhem/Zutphen, 1979.

---

¹ Van der Aa 1844, 396. Vgl. Harten 1997, Vervoorn 2002, Smit 2013 en Jas 2013 (p. 365), die over het Huis te Hellouw voornamelijk de informatie van Van der Aa (ook overgenomen door andere bronnen) bieden, maar toevoegen dat de wiel sinds de recente dijkverzwaring verdwenen is.

² GA, ORA Tuil 0201/27, f. 265v, 12-9-1709.

³ Tiele 1736, 167.

⁴ Tiele 1736, 169-170.

⁵ Tiele 1736, 172-173.

⁶ Tiele 1736, 170.

⁷ RAR, Hoge Dijkstoel Tielerwaard 0470/1111.

⁸ Staverman 1979, 48.

⁹ SB, RA Zaltbommel 3185/323, f.116v-117v, 26-7-1685. Overigens wordt het huis één keer 'Gierestein' genoemd (GA, ORA Tuil 0201/1245, f. 5v, 5-4-1598).

¹⁰ Harten 1997, 65; Smit 2013, 39.

¹¹ Kort 1997, 594.

¹² Kort 1997, 595.

¹³ Voskuil 1979.

¹⁴ Buijcx is al sinds 1697 [het jaar van zijn huwelijk] beleend met het huis (GA, Heerlijkheid Haaften, 0397/4, f. 19), maar pas bij de boedelscheiding na de dood van zijn schoonvader krijgt hij het van de familie toebedeeld (GA, ORA Tuil 0201/1258, 17-2-1706)

¹⁵ GA, Heerlijkheid Haaften 0397/4, f. 19.

¹⁶ GA, Heerlijkheid Haaften 0397/5, aantekening 13, 27-3-1598.

¹⁷ GA, ORA Tuil 0201/1245, f. 5v, 5-4-1598.

¹⁸ Zie de namen van Heijdenrijcks kinderen: zijn oudste zoon heet Walraven, zijn tweede dochter Philiberta.

¹⁹ De laatste van hen, de Gorinchemse pensionaris Adriaen van Weresteyn laat in de jaren negentig van de zestiende eeuw het prestigieuze Huis Paffenrode bouwen (op de plek van het huidige Kazerneplein in Gorinchem). Geen wonder dat hij het landgoed in Hellouw, een erfenis van zijn tante, afstoot om dat project te realiseren (Busch & Oldenburger-Ebbers 1990, 3).

²⁰ Boudewijn van de Velde was dus niet getrouwd met de weduwe van Walraven Heijdenrijck (zoals Dingemans 2002, 122, noot 601 stelt), maar met diens moeder.

²¹ Rueb 1975, 22-23.

²² In 1615 en 1616 sluiten de kinderen Heijdenrijck transacties voor de schepenen van Tuil, aanwijzing dat ze in de regio wonen (GA, ORA Tuil 0201/1246 f. 132, 133v-134, 136-136v); bij hun resp. huwelijken (zie bijlage voor data) worden Walraven, Bertken en Hermken Heijdenrijck en Maria van de Velde vermeld als wonende te Hellouw.

-
- ²³ GA, ORA Tuil 0201/1253, f. 218v-220 (testament Boudewijn van de Velde); SB, Bank van Driel 3184/976, f. 265v (borgstelling voor Herman Heijdenrijck), RK doopboek Hedel 20-4-1642 (doop Walraven Heijdenrijck) en RK doopboek Driel 6-5-1654 (doop Joannes Egons).
- ²⁴ Maris 1939, 115; vgl. Leeuwenberg 1999, 59-62 over Brederodes tolerante religiepolitiek.
- ²⁵ Staverman 1979, 48.
- ²⁶ Staverman 1979, 32-34, 42-43, 57-58.
- ²⁷ De heer van Hellouw en Herwijnen, Johan Wolfert van Brederode, was protestant (Leeuwenberg 1999), net als de bewoners van de overige kastelen in Herwijnen. Dat Hellouw en Herwijnen vaker verwisseld werden, is zichtbaar in de doopboeken, waar echtparen afwisselend in Hellouw en Herwijnen lijken te wonen, terwijl verhuizingen niet aannemelijk zijn. Zie bijv. de dopen van de kinderen van Johan Huninga van Oostwold en Anna Maria Havermans (bijlage).
- ²⁸ Dat blijkt uit het testament van Walraven Heijdenrijck en Beatrix van de Poll: 'Item begeerden sij echtel. voorsz. so in cas haeren outste sone het leen tot Hellouw ofte het recht vandije begeerde te houden, dat indij falle d'andere kijnders daertegens wedrom so wel voor vuyt dije goederen op Drijell gelegen sullen hebben ende genijeten.' SB, Bank van Driel 3184/973, f. 28-28v, 21-8-1625.
- ²⁹ SB, RA Zaltbommel 3185/323, f. 116v-117v, 26-7-1685.
- ³⁰ GA, ORA Tuil 0201/1276, 20-4-1684 en 1253, f. 15, 2-5-1661.
- ³¹ Jonker Reinier telt in adellijke kringen niet helemaal mee, als zoon uit het tweede huwelijk van heer Reinier van Dorth, die zich na de dood van zijn eerste vrouw had 'mishuwelykt aan zyn dienstmaagd' (*Groot algemeen historisch, geographisch genealogisch en oordeelkundig woorden-boek*, dl. 3 (1727), 172).
- ³² SB, RA Hedel, 3192/52.
- ³³ GA, ORA Tuil 0201/1255, f. 218v-220v, 28-2-1681.
- ³⁴ GA, ORA Tuil 0201/1276, ca. 25-5-1681. Beatrix Hadewich van Dorth is de dochter van Anna Walravens Heijdenrijck en Reinier Jansz. van Dorth.
- ³⁵ Hommes 1963, 109; Roemeling 1980, 237. Eiso Huninga wordt niet vermeld in Belonje 1980.
- ³⁶ GA, ORA Tuil, 0201/367.
- ³⁷ Van Heeswijk 1954, 139, onder Herwijnen: Jhr. Johan van Oosterwold (naast zijn halfbroer Jhr. Reijnder van Dorth).
- ³⁸ GA, ORA Tuil 0201/1254, f. 115v, 3-7-1670: Joncker Johan Huninga van Oosterwold weduenaer wonende tot Herwijnen ende Joffr. Anna Marij Havermans jonge joffrouw geboren van Sundert ende tot Rosendael woonachtich (...)
- ³⁹ Vgl. IJzerman 1988.
- ⁴⁰ Tiele 1736, 217.
- ⁴¹ Tiele 1736, 218-219.
- ⁴² GA, ORA Tuil 0201/1259, f. 228v-229, 18-1-1714.
- ⁴³ GA, ORA Tuil 0201/1259, f. 266-266v, 19-2-1715; op 23-3-1717 belening aan Verploegh (GA, Heerlijkheid Haaften 0397/4, f. 19).
- ⁴⁴ Henricus Verploegh stamt niet uit een 'Herwijnen adellijk geslacht' (zoals Smit 2013, 39 beweert), maar uit een rijke Hellouwse boerenfamilie (Van Baalen 1960). Een van zijn nakomelingen verwerft pas in de 19^e eeuw een adellijke titel.
- ⁴⁵ GA, ORA Tuil, 0201/805.
- ⁴⁶ GA, ORA Tuil 0201/1262, 22-1-1737 (transactie Johanna Buijcx); SB, RA Hedel, 3192/52 (Eiso Huninga leende zijn schoonzoon 15.500 gld., inzet van proces Peter Buijcx is ca. 4000 gld.); GA, ORA Tuil 0201/367 (Johan Huninga besteedt meer dan 1000 gld. aan kleding en luxeartikelen).
- ⁴⁷ Zie bijlage. De enige nakomelingen Buijcx die rond 1750 nog in Hellouw leven, zijn Peter Jan Buijcx en zijn twee dochters Cornelia Buijcx (die, gehuwd met Jan Huijgen Corendijker, slechts één dochttertje kreeg waarvan ik het spoor niet verder heb kunnen volgen) en Maria Buijcx (die trouwde met Jan van Oort en de stammoeder werd van de Hellouwse boerenfamilie Van Noord). Jan Baptist Buijcx, de broer van Peter Jan, komt nog wel in de Hellouwse dijkcedullen voor, maar van zijn kinderen is geen spoor meer gevonden.
- ⁴⁸ Harten 1997, 65; Smit 2013, 40.
- ⁴⁹ Zij komt in de archieven voor als Heesken (bekende afkorting van Hadewich), de priester in Alem latiniseert dat tot Hester [Doopboek Alem (RK) 1-7-1612 en 12-11-1629], maar Hadewich lijkt de officiële naam, gezien de diverse kleindochters en achterkleindochters die Hadewich heten.
- ⁵⁰ Rueb 1975, 22-23; vgl. GA, Hof van Gelre 0124/5318: 'Baudewijn vande Velden, rentmr. van het Capittel tot Haften', verklaart op 18-11-1642 'dat hij t'sedert jaer 1602 ende 1603 tot Hellou gewoont ende altijd verkeert heeft.'
- ⁵¹ Dingemans 2002, 65 en 122-123.
- ⁵² Dingemans 2002, 82 en 139-140.
- ⁵³ Vgl. Delahaye 1975, 171.
- ⁵⁴ GA, ORA Tuil, 0201/1253, f. 350.

---

⁵⁵ GA, ORA Tuil, 0201/1253, f 348-349 [juni/juli 1667]: opening van het testament van Phileberta Heijdenrijck wed. Gijsbrecht van Brienen d.d. 27-5-1662; erfgenamen zijn de kinderen van haar broer Walraven en zuster Gobken.

⁵⁶ GA, ORA Tuil, 0201/1248, f. 271v, 298-298v.

⁵⁷ GA, ORA Tuil 0201/1276, 20-4-1684.

⁵⁸ Hommes 1963, 110.

⁵⁹ Over Eiso Huninga van Oostwold en zijn voorgeslacht: Hommes 1968, 108-111, Roemeling 1980, 234-238; over de huwelijken van Catharina Elias: De Man 1951, 59 en 99-100. Eiso Huninga en Catharina Elias hadden waarschijnlijk geen zoon Elias, zoals Roemeling veronderstelt (vgl. SB, RA Hedel, 3192/52).

⁶⁰ Vgl. Hofman 1900, 100-101, hoewel deze genealogie fouten bevat. Zo is vader Reinier niet hertrouwd met Anna Heijdenrijck (zij was de vrouw van neef Reinier Jansz. van Dorth), en ontbreekt zoon Reinier.

⁶¹ Staverman 1979, 49-50. Walraven wordt in de literatuur beschouwd als de broer van Frans van Dorth, maar zijn naam ontbreekt bij gezamenlijke transacties van de familie (bijv. GA, ORA Tuil 0201/1252, f. 215-215v, 1-2-1658), wat overigens ook met zijn geestelijke staat te maken kan hebben.

⁶² Over het echtpaar Blancken-Huninga en hun kinderen: De Man 1952, 90-91.

⁶³ GA, ORA Tuil, 0201/367.

⁶⁴ Vgl. GA, ORA Tuil 0201/1257, f. 272v-274, 9-8-1697.

⁶⁵ Hommes 1963, 111; Roemeling 1980, 238.

⁶⁶ Alle namen genoemd in een serie transacties op 22-11-1729 (GA, ORA Tuil 0201/1261, f. 235-236).

⁶⁷ Onclin & Temminck 1994: in okt. 1747 staat 'Peeter Jan Buijcx' als erfgenaam van 'Peeter Frans Buijcx' op de 'dijkcedulle', in juli 1766 wordt hij nog genoemd, maar in dec. 1766 gaat het over de 'wed. Peter Jan Buijx', die in feb. 1779 nog steeds genoemd wordt, pas in nov. 1788 zijn de betreffende dijklasten voor 'Peeter Jan van Noord'.

⁶⁸ Dit echtpaar kreeg eerst dochter Cornelia (ged. Herwijnen 23-2-1716 als dochter van Magdalena Brand) en is vermoedelijk daarna elders (RK) getrouwd, vgl. geref. trouwboek Herwijnen 17-5-1718: 'Pieter Jan Bucx en Lena Brand, beide van Herwijnen (...) sijn met attestatie van mij buijten dorps getrouwd.' Drie dagen later wordt hun dochter Anna Maria gedoopt (Herwijnen 20-6-1718). Zij is vermoedelijk dezelfde als dochter Maria Buijcx die (Haften 28-6-1741) trouwt met Jan van Oort; hun kinderen noemen zich Van Noord.

⁶⁹ GA, ORA Tuil, 0201/805.